

ze zmienionym znaczeniem, np.: *открытый* = *демократичный, прозрачный, публичный, контролируемый; эффективный* = *действенный, результативный, надежный, качественный*, a także przykłady nowych par antonimicznych: *открытый* – *закрытый*, *открытый* – *непубличный*. Pojawienie się przymiotników z nowymi lub zmienionymi znaczeniami wywołuje zmiany w budowie i hierarchii grup tematycznych leksyki, co wpływa na rozwój i dopełnienie już istniejącego zasobu leksykalnego.

Ostatnia część recenzowanej książki *Стили и языковая норма. Вопросы культуры речи в семантических изменениях* (s. 95–100) ma charakter podsumowujący. Autor podkreśla, że omówione przekształcenia w zakresie znaczeń przymiotników można odnotować w różnych odmianach języka rosyjskiego, ale przede wszystkim są one związane z konkretnymi sytuacjami komunikacyjnymi, w związku z czym nie należy ich przyjmować bezdyskusyjnie. Nie wszystkie zmiany zostaną wchłonięte i zaakceptowane przez system językowy. Wiele z nich nie wyjdzie poza potoczną formę języka rosyjskiego, ponieważ odbiega od jego normy literackiej, a niektóre z tych nowości w semantyce przymiotników trzeba wręcz traktować jako błędy językowe.

Kompozycja niniejszej pracy tworzy logicznie ułożoną całość, dziwić jedynie może umieszczenie w niej rozdziału *Преобразования семантики существительных и глаголов* (s. 87–91), który zawiera analizę przekształceń znaczeniowych rzeczowników *аксессуары, вкус, вызовы, сценарий, угрозы* nie związanych ani znaczeniowo, ani słowotwórczo z omawianymi w pozostałych rozdziałach przymiotnikami.

Nie umniejsza to w żadnym wypadku wartości omawianej pozycji, bowiem dotyczy ona bardzo ciekawej, a zarazem trudno uchwytej materii, jaką jest znaczenie. Zaletą książki jest uwzględnienie dwóch aspektów badawczych: opisu obecnego stanu języka wraz ze zmianami, jakim został on poddany, oraz badań struktur semantycznych konkretnych znaków językowych. Zainteresuje ona z pewnością badaczy zajmujących się studiowaniem znaczeniowej strony języka rosyjskiego.

Walentyna Mieszkowska
Białystok

Don Juan w literaturze rosyjskiej, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2009, ss. 148.

W Uniwersytecie Łódzkim w 2009 roku ukazała się interesująca pozycja książkowa Aleksandry Szymańskiej „Postać Don Juana w utworach pisarzy rosyjskich XIX wieku”^{*}, która składa się z czterech rozdziałów. Rozdział pierwszy jest w całości poświęcony mitycznemu i literackiemu rodowodowi postaci Don Juana. W tym

^{*} A. Szymańska, *Postać Don Juana w utworach pisarzy rosyjskich XIX wieku*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2009, 148 s.

rozdziale Autorka dokonała przeglądu prac teoretycznych, krytycznych i literackich istniejących w literaturoznawstwie polskim, rosyjskim i zachodnioeuropejskim na temat tego bohatera, jego roli w literaturze w przeciągu wieków, wyróżniając przede wszystkim opinie badaczy rosyjskich. Ważnym, według Autorki, było pytanie o „ogromne zainteresowanie pisarzy różnych epok i narodowości postacią Don Juana...”. Zdaniem wielu historyków literatury „tajemnicą sukcesu utworów literackich nawiązujących do legendy o uwodzicielu była różnorodność tematyczna fabuły donżuanowskiej. Pozornie banalna historia wiecznego uwodziciela poruszyła wielu z aktualnych do dziś zagadnień, takich jak miłość i wierność, zemsta i przebaczenie, wieczność i przemijalność, wolność i obowiązek, dobro i zło, rozkosz i cierpienie” (s. 19).

Następne rozdziały Szymańska poświęca pisarzom i utworom rosyjskim, nawiązującym do postaci i legendy Don Juana. Rozpoczyna od analizy „małej tragedii” A. Puszkina „Gość kamienny”, który, według puszkinołogów „zawiera najbardziej interesującą i wyrazistą interpretację postaci znanego uwodziciela w literaturze rosyjskiej” (s. 29), choć źródeł inspiracji twórczych pisarza było wiele. Autorka kolejno je rozpatruje i analizuje, by skupić swą uwagę na głównym bohaterze. Zasadą Puszkina, według Autorki, było „nie tyle stworzenie Don Juana odrodzonego pod wpływem miłości czy Don Juana niezdolnego do miłości, ile stworzenie postaci tragicznej i złożonej” (s. 55).

W trzydzieści lat po napisaniu „Gościa kamiennego” Aleksiej Tołstoj w latach 60-tych XIX wieku tworzy poemat dramatyczny „Don Juan”, który został opublikowany w 1862 roku, w okresie ostrych sporów estetycznych pomiędzy obozem sztuki utylitarnej i „sztuki czystej”. Według Autorki poemat Tołstoja jest swoistym odzewem „na wezwania zwolenników „sztuki czystej” nawołujących twórców do służenia idei piękna” (s. 56) i jego osnową fabularną jest legenda hiszpańska o losach Don Juana. Tołstoj stwarza postać, która jest „buntownikiem negującym wszystko, co ograniczało jednostkę, co było przyjmowane na wiarę i uświęcone tradycją. Odrzucenie prawa, religii, moralności, patriotyzmu pozwala dostrzec w Don Juanie swoistego nihilistę...” (s. 75).

Romantycy rosyjscy, tworząc postać Don Juana, rezygnowali z wątków bohatera jako uwodziciela, rozpustnika, a przede wszystkim wyeksponowali „rozterki natury filozoficznej, sprowadzające się do odwiecznej pogoni na ideałem. Świadczy to, – podkreśla Autorka – o typowym dla romantyków ujęciu postaci – jednostki refleksyjnej i rozdartej” (s. 80–81), o wzbogaceniu tej postaci „o nowe umotywowane filozoficznie, psychologicznie i historycznie cechy charakteru” (s. 82).

Zainteresowanie postacią Don Juana powróciło w literaturze rosyjskiej w latach 80–90-tych XIX wieku, w dobie rozczarowania realizmem, co szczególnie widoczne było w rozwoju dramaturgii i teatru rosyjskiego, przeżywających okres rutyny i zastoju. Były pisane i grane sztuki zaspakajające oczekiwania czytelników i widzów, obfitujące w interesującą intrygę. Na tym tle pojawiło się zainteresowanie barwną postacią Don Juana. Autorka analizuje utwory dwóch pisarzy rosyjskich, którzy stworzyli utwory o postaci znanego w literaturze uwodziciela.

Aleksiej N. Bielecki napisał dramat „Uwodziciel z Sewilli” (1888), a Aleksander O. Mordwin-Szczodro tragedię „Don Juan” (1896). Po krótkim przedstawieniu życia i drogi twórczej tych pisarzy Autorka przechodzi do analizowania utworów,

zwracając uwagę na konstrukcję fabuły i postaci głównego bohatera, uważając iż „fabuła obydwu utworów skonstruowana została w oparciu o znane motywy i chwytły literackie”, a ich utwory stanowią ważny etap w ewolucji postaci Don Juana na gruncie rosyjskim. Świadczą o tendencji do trywializacji postaci, stopniowego odchodzenia od romantycznej interpretacji na rzecz postaci wpisanej w kontekst obyczajowy”, mimo iż „znane motywy i sytuacje stały się środkiem do zaspokojenia gustów niewybrednych czytelników” (s. 109).

Naśladownicze tendencje w rozwoju dramaturgii rosyjskiej 80–90-tych lat przerywa twórczość teatralna A. Czechowa, który, rezygnując z efektownych intryg, niezwykłych fabuł, niecodziennych wydarzeń, wprowadził do teatru proste rozwiązania, a do sztuk „poszukiwania odpowiedzi na nurtujące człowieka pytania” (s. 109).

W ostatnim rozdziale Szymańska ustosunkowała się do dramatu Czechowa „Płatonow”, odnajdując w nim swoiste cechy Don Juana, choć od razu zauważa, „iż odgrywana przez Płatonowa rola prowincjonalnego uwodziciela była bardziej próbą sprostania *emploi* Don Juana i zaspokojenia oczekiwań kobiet niż prawdziwym obliczem Płatonowa. W rzeczywistości to kobiety narzuciły Płatonowowi rolę Don Juana” (s. 123), a także jego osobiste poczucie zbędności w otaczającej go rzeczywistości skłoniło „bohatera do rzucenia się w wir przygód z kobietami. Tak więc „zbędność” Płatonowa motywuje jego „donżuanizm”. Maską Don Juana ukryła oblicze bohatera rosyjskiego” (s. 126).

Jak się wydaje, Czechow doskonale zdawał sobie sprawę z trudności ideowych i artystycznych przy próbie stworzenia postaci, która byłaby reprezentantem pokolenia, typem literackim o walorach symboli ogólnoludzkich, jak Don Kichot, Faust, Hamlet czy właśnie Don Juan. Autorka uważa, iż próba Czechowa przy tworzeniu postaci Płatonowa „odzwierciedla tendencje pisarzy rosyjskich do tworzenia typu bohatera – reprezentanta pokolenia” (s. 132).

Zakończenie stanowi podsumowanie całości rozważań Autorki i podkreślenie charakterystycznych cech rosyjskiego Don Juana, który pojawił się w omawianych utworach. „Na paradygmat postaci Don Juana rosyjskiego – nie bez racji podkreśla Autorka – złożyły się zarówno cechy archetypowe uwodziciela, jak i cechy będące rezultatem istnienia postaci w kulturach narodowych... Don Juan rosyjski jest nie tylko uwodzicielem ... jest on także, a może przede wszystkim, jednostką tragiczną ... to także inteligent-marzyciel i idealista, niezrealizowany społecznik...” (s. 138).

Jak się wydaje, prezentowana pozycja jest bardzo cenna, przynosi wiele ciekawych informacji, rozszerza wiedzę czytelników o postaci Don Juana w literaturze rosyjskiej XIX wieku. Jej wartość podnosi bardzo obszerna literatura przedmiotu w języku rosyjskim i polskim. Jest godna polecenia dla studentów-filologów, badaczy literatury rosyjskiej XIX wieku oraz szerokiego grona czytelników, zainteresowanych zarówno postacią Don Juana, jak i rozwojem rosyjskiego procesu literackiego.

*Irena Rudziewicz
Olsztyn*